

ПРОФЕСИОНАЛНА ГИМНАЗИЯ ПО ИКОНОМИКА „ИВАН ИЛИЕВ“
БЛАГОЕВГРАД

ПРОГРАМА
ЗА ПРЕВЕНЦИЯ И ЗАЩИТА НА ДЕЦАТА И ПОДРАСТВАЩИТЕ ОТ
ДОМАШНО НАСИЛИЕ

Утвърждавам:.....

/подпис и печат/

Директор: А. Бояджиева - Пенкова

НАСТОЯЩАТА ПРОГРАМА Е ПРИЕТА НА ЗАСЕДАНИЕ НА
ПЕДАГОГИЧЕСКИ СЪВЕТ С ПРОТОКОЛ № 2/18.10.2017 г.

I. Въведение

Ние сме убедени, че всички форми на злоупотреба/насилие и експлоатация на деца са недопустими. Вярваме, че за закрилата на детето е от решаващо значение, да се гарантира, че децата имат права, израстват в сигурна и безопасна среда, среда, в която те могат да правят избори, да изразят мнение и ефективно да взаимодействат с други деца и възрастни.

II. Цели на програмата

- Създаване на друг тип умения и нагласи у педагогическият и непедагогическият персонал, които са специфични за работа по превенцията и защитата срещу домашното насилие над деца и подрастващи;
- По-добро разбиране на детското поведение и възпитаването на децата в приемливи форми на прояви на агресията, разпознаване на същинската причина за агресивния акт – външната - под формата на събитие и вътрешната (по-значимата) - под формата на уникалното за индивида преживяване на случилото се;
- Усвояване на знанието, че агресивният акт, както и реакцията на потърпевшия, е външен израз на психологическия проблем, който се е породил в полето на детските взаимоотношения;
- По-добро идентифициране на индикаторите на домашно насилие с цел адекватна реакция при разпознаване на дете, пострадало от домашно насилие;
- По-добро разбиране за подкрепата на детето, пострадало от домашно насилие и намиране и показване на неговите положителни страни и ресурси за справяне.

III. Дефиниции

Според Закона за защита на детето насилие спрямо дете е поведение, накърняващо благото и правата му. Насилие могат да бъдат действия или неподсигуряване на съответната грижа или обслужване от страна на родителите или други лица, които водят до неслучайни наранявания, до физическо или психическо навреждане или до възникването на риск за развитието на детето.

Насилие е и физическо действие, което е извършвано от друг човек против волята на детето – бутане, блъскане, удряне на шамари, хвърляне на предмети по него или около него и др. Поведение или отправки думи, заради които детето се чувства в безизходица. Например: “Ако ти не се промениш, аз няма да те обичам. Аз те удрям, защото държа на теб”; ”Хвърлям по теб предмети, защото ме изнервяш и аз постъпвам така от любов”; “Щом не искаш да направиш това за мен, значи не ме обичаш”.

IV. Форми на насилие:

- Неглижиране - неадекватно задоволяване на базисните потребности на детето, в резултат от което следват недохранване или соматични заболявания, забавяния в развитието на детето, поведенчески отклонения, наподобяващи на аутистични тенденции.

- Физическо насилие - действия, вследствие на афект (фрактури, често повтаряне на травми и случайни наранявания, които налагат търсенето на медицинска помощ, синини, белези от цигари, изгаряния, често като резултат от отношение на насилие между двамата партньори) или съзнателно планирани възпитателни мерки (удари по тялото и главата, като акт на показване и обясняване на детето, че с кристалната ваза на масата повече не трябва да се играе).
- Емоционално насилие - налагане на идеи и поведение, чрез предизвикване на чувства на страх, срам и вина у детето. Може чрез системни заплахи да го принуждават да върши неща, причиняващи у него объркване и страдание. Например – заплаха от самоубийство, страдание или болест, в резултат от поведението на детето; заплаха за отказ от него и настаняване психиатрична клиника за лечение, вменяване на чувства за вина и заплаха за настаняване във Възпитателно училище – интернат или в Дом за деца без родители.
- Поставяне на детето в принижена позиция, в резултат на което то се чувства зле и недоволно от себе си, дори неадекватно. Принуда към раболепничене, тежка емоционална зависимост вследствие на ругатни, унижения или дискредитиране на детето пред съученици и приятели.
- Отношение към детето като към “втора ръка” човек. Може да не е удряно, но да бъдат чупени и хвърляни вещи пред него, да бъде заплашвано или да му бъдат отправяни закани; както и да бъдат предприети реални действия, да бъдат насилвани и дори умъртвявани любими домашни животни

V. Различни видове домашно насилие

- Физическо малтретиране – от партньора, от родител над дете, от дете над родител. В нашата култура се среща при всички възрасти. Особено неразкрито и в тайна от обществото остава насилието над малки деца и деца в предучилищна възраст. Случва се обикновено в семейства на депресивни, незрели, млади и неопитни родители. Бедността, брачната дисхармония, самотността и наличието на насилие в детството на родителите са допълнителни рискови фактори за малтретиране на детето. Физическото малтретиране понякога може да достигне до много драстични размери – преднамерени и трайни увреждания (изгаряния, расичане, натъртвания, разкъсване на вътрешни органи) и дори убийство.
- Психически тормоз – много често физическото насилие е съпроводено от психически тормоз. Психическото насилие може да варира от заплахи, включващи образно и детайлно описание на следващи насилствени действия, до тежки обиди, обезценяване, което води след себе си несправяне, социална изолация, асоциални прояви, понякога до отключване на психични епизоди до психично заболяване.

- Сексуално насилие – принуждаването на детето да прави секс, интимни докосвания, сексуални намеци. Възможно е сексуалната злоупотреба да е от член на семейството – човек с авторитет като баща, чичо, втори баща – в някои случаи момчетата са подложени на тежко сексуално насилие и от своите майки. Тези случаи по-рядко се случват и трудно се разкриват. В голяма степен остават неосъзнати от жертвата и се проявяват в един по-късен етап на развитие на младите мъже – във вид на личностова дисфункция, психопатия, нарушено социално функциониране.
- Несправяне с идеята за осиновеност – когато детето е осиновено, също е възможно да се стигне до сексуално малтретиране от самите родители. Една от причините за това може да бъде, че те не чувстват детето като своя кръв и смятат, че в това няма нищо нередно. Друга причина е, че осиновителите не могат да влязат в родителска позиция и да изпълняват адекватно функциите на такива. Просто не знаят как да направят това, когато детето е непослушно или прави бели. Когато то се държи лошо, като всяко дете, осиновителите се объркват, не знаят как да се справят с трудностите. В такива моменти, в безсилието си свързано с трудностите им в родителстването, те са способни да съжалят за това, че са осиновили детето; или да го насилват сексуално. Чувствайки се провалени родители, през насилието те възвръщат контрола над детето.

VI. Симптоми като следствие на насилие – психологически последици от насилието върху деца.

Насилието над деца е свързано с изграждането на механизъм за съхранение. Често в ситуации на насилие детето е поставено пред въпроса как да съхрани своята физическа и емоционална цялост. За да се случи това то прибегва до изграждането на редица специфични поведени, чрез които да оцелее. Те могат да бъдат както адаптивни, да помагат на детето, така и патологични и да водят до задълбочаване на проблема.

а) Девиантно поведение - в случаите, когато е имало злоупотреба, този вид поведение може да е израз на спомени или емоции на срам, гняв, болка, които не могат да бъдат изказани чрез думи и получават отдушник в поведението. Такъв израз са внезапните гневни избухвания, самонараняващото поведение и др.

б) Отричане и потискане – поведение, което цели да “забрави” травматичното събитие. Детето помни само приятните моменти, свързани с насилника, и пренебрегва конфликтите. То може временно да “забрави” насилието, а може да настъпи и пълно забравяне на случилото се. Системната злоупотреба с алкохол или наркотици също може да е следствие на стремежа да се забрави, като се предизвиква състояние на съзнанието, в което се изключват спомените за болезнените преживявания. Отричането дава възможност на детето да оцелее, като не живее непрекъснато с болезнените преживявания. Когато продължи твърде дълго обаче “забравянето” допълнително влошава психологическото разстройство, тъй като не дава възможност да бъде припомнена и преработена травмата и задълбочава изолацията на пострадалите от другите хора.

с) Оправдания за насилието – детето непрекъснато търси начини за да оправдае случващото се. Оправдава или поведението на насилника или собственото си примирение с насилието. Винаги намира причина за случващото му се. Желанието на жертвата е да промени собственото си съзнание и спомени, тъй като действителността не може да бъде променена.

d) Свръх-привързаност и зависимост от насилника – за детето е много важно във вътрешния си свят да усеща сигурност в отношенията на родителите си към себе си. В противен случай го грози опасност да не може да оцелее. Тъй като родителя насилник дава на детето противоречиви послания (“бия те и те наранявам, т.е. отхвърлям те”, и същевременно “наранявам те, защото те обичам”) детето живее в семейна среда, в която се чувства перманентно несигурно до колко е прието и обичано и се страхува да не бъде изоставено. Тази негова базисна несигурност се компенсира чрез свръх-привързаност и силна зависимост от насилника.

e) Желанието да помагаш на другите - често пъти това е реакцията, която позволява на жертвата да преодолее травмата. Единият път е детето, чрез поведението си да търси внимание и помощ, другият е осъзнавайки своите проблеми да иска да помогне на други деца със сходни съдби.

f) Психо-соматизацията - друг начин, чрез който подтиснатите емоции, свързани с травмата, получават израз е трансформацията им във физически симптоми като главоболие, прилошаване, виене на свят, диабет, психогенна астма и др.

g) Натрапливо поведение - децата, жертви на насилие често се връщат към ситуацията на насилие. Те се чувстват принудени да пресъздават момента на травмата. Стремещт към връщане и преповтаряне на сцената може да се сведе само до отделен натраплив спомен. Но в някои случаи се променя цялостната ориентация на поведението на детето, като то несъзнателно се стреми отново да попадне в рискови ситуации или отношения. Травматичното преживяване за детето е толкова болезнено и до такава степен надхвърля капацитета му за преработка на емоциите, че то е залято от чувство за безпомощност. Именно от усещането за загуба на контрол идва психологическото травмиране. Многократното преживяване на ситуацията е начин детето да възстанови контрола във въображението си.

h) Придобиване поведението на насилника (идентификация с агресора) - когато детето е било жестоко малтретирано, сексуално или физически, упражняващият насилието родител се възприема като всемогъщ. За да се справи с чувството на безпомощност, детето започва да мисли за себе си като също толкова могъщо, колкото е и насилника. По такъв начин детето се спасява, защото се чувства като човек, който притежава силата и не е нужно да се страхува повече. Има много данни по въпроса как деца, които са били малтретирани, проявяват жестокост в отношенията си с други деца или в игрите си.

i) Самообвинението е най-характерната реакция за жертвата на насилие. Почти винаги детето се чувства свръх-отговорно за случилото се по начин, който не отговаря на реалната ситуация. То се обвинява, че по някакъв начин е предизвикало насилието с действията или мислите си или че не е могло да го избегне. Самообвинението е свързано със само-наказващо се поведение, завишени изисквания към себе си, самоунижение и пр. Трайното чувство на вина предопределя по нататъшното поведение на детето. Несъзнателно то започва да действа от позицията на човек, който заслужава да получава удари. Именно толерантността към насилието прави жертвата на злоупотреба в детството потенциална жертва в зряла възраст.

ж) Депресивност – поемането на отговорността за насилието води до чувства на вина и насочване на агресията към себе си. Детето може да започва да се чувства подтиснато уморено, да загуби интерес, да има трудности в концентрацията и с времето трудно да изпълнява ученическите си задачи. Това често се отразява и на отношенията му с връстниците.

к) Социална изолация – поради изградената схема на мислене, че детето предизвиква насилието и е отговорно за него, то може да изгради вярването за себе си, че не заслужава да получава и да се възползва от благата на живота. То изгражда около себе си един изолиран свят, в който, от една страна никой не го притеснява, а от друга – въпреки самотността му, не вярва че може да живее по различен начин, като е и същевременно е подозрително към хората.

л) Промискуитетно поведение – при наличие и на сексуално насилие от страна на член на семейството е възможно детето да се усеща силно отхвърлено, обезценено и емоционално отдалечено от родителите си, като същевременно се усеща виновно и ядосано. Сексуалния контакт може да се окаже единствения начин детето да привлича вниманието на останалите към себе си и да си доставя фрагменти на емоционална близост от тях.

я) Възможно е, в резултатът на системното насилие в семейството, детето да отключи психотичен епизод и дори шизофрения.

VII. Индикатори при деца, пострадали от домашно насилие

Приложените индикатори, са изработени с цел улесняване работата на специалистите, при идентифициране на дете - пострадало от насилие:

ИНДИКАТОРИ ЗА ФИЗИЧЕСКО НАСИЛИЕ:

	Физически Индикатор:
1.	Необясними счупвания, ожулвания, разкъсани рани;

2.	Затруднено ходене, държане на крайниците и/или тялото в необичайна поза;
3.	Необясними изгаряния (особено от цигара, изгаряния с формата на ръкавица, на чорап);
4.	Необясними хематоми (кръвоизливи и кръвонасядания), отоци и подутини;
5.	Следи от хапане.
Поведенчески Индикатор:	
1.	Говори за себе си, че е лошо и заслужава наказание;
2.	Самонараняване;
3.	Детето играе агресивно и често наранява връстниците си;
4.	Лежи или седи притихнало, изучавайки обкръжението;
5.	Празно или студено вторачване;
6.	Отговаря едностранно на задаваните въпроси;
7.	Прекалена отстъпчивост и оставяне без протест да се прави каквото и да било с него;
8.	Страх да се прибере в къщи;
9.	При контакт с възрастен детето става неспокойно;
10.	Носи покриващи цялото тяло дрехи, независимо от сезона и температурата;
11.	Разстройва се, когато плаче друго дете.

ИНДИКАТОРИ ЗА ЕМОЦИОНАЛНО НАСИЛИЕ:

Физически Индикатор:	
1.	Влошаване на здравословното състояние;
2.	Изоставане във физическото развитие;
3.	Разстройства на речта;
4.	Значителна промяна на апетита;
5.	Значителна промяна в теглото.
Поведенчески Индикатор:	
1.	Смучене на пръсти, поклащане;
2.	Детето може да стане затворено и изолирано, да отказва контакти с други деца и да отбягва възрастните;
3.	Агресивно поведение или поведение, насочено към привличане на внимание напр. упорито непослушание, умишлено цапане, подмокряне, агресивност към други деца;
4.	Нарушения на съня;
5.	Бягане или криене;
6.	Неучастие в заниманията - намален интерес към игрите и занятията;
7.	Самонараняване;
8.	Злоупотреба с алкохол или наркотици;
9.	Прояви на отклоняващо се поведение;
10.	Детето настоява да носи постоянно костюм на герой – Батман, Супермен и др.

ИНДИКАТОРИ ЗА СЕКСУАЛНО НАСИЛИЕ

Физически Индикатор:	
1.	Скъсано или изцапано с кръв бельо;

2.	Болка или сърбеж в гениталната област;
3.	Затруднено ходене или седене;
4.	Хематоми или кръвене от външните гениталии;
5.	Полово предавани болести;
6.	Психосоматични симптоми – болки в стомаха, главоболие, разстройства на съня и апетита;
7.	Чести уринарни инфекции;
8.	Енкопреза (изпускане по голяма нужда) или енуреза (изпускане по малка нужда);
9.	Затруднено ходене по малка или голяма нужда;
10.	Бременност.
Поведенчески Индикатор:	
1.	Затвореност или постоянна депресия;
2.	Съблезняващо поведение (по отношение на възрастни);
3.	Ниско самочувствие, липса на увереност;
4.	Лоши взаимоотношения с връстниците;
5.	Разстройства на хранителното поведение;
6.	Рязка промяна в телесното тегло;
7.	Самонараняване и опити за самоубийство;
8.	Отбягване на физически контакт;
9.	Хистерично поведение – висока раздразнителност, неадекватни емоции, силни емоционални реакции до хистерични припадъци;
10.	Сексуални теми в детското творчество – рисунки, текстове и др.;
11.	Опити за допир до гениталиите на възрастни, деца или животни;
12.	Натрапливост за замърсеност – често и безпричинно миене и къпани или пък обратно – отбягване на банята;
13.	Повишена тревожност, проявяваща се от определени хора, места или събития;
14.	Злоупотреба с други деца като се използва принуда, заплахи, подкуп или манипулации;
15.	Нарушения на съня;
16.	Внезапно настъпили затруднения в училище;
17.	Внезапна поява на поведенчески проблеми;
18.	Фокусиране върху сексуални теми, при ограничаване на други интереси и дейности;
19.	Злоупотреба с алкохол и/или наркотици;
20.	Сексуално предизвикателно облекло;
21.	Необичайна липса на проява на емоции.

ИНДИКАТОРИ ЗА ЗАНЕМАРЯВАНЕ (НЕГЛИЖИРАНЕ):

Физически Индикатор:	
1.	Детето живее само или без възрастен;
2.	Липса на контрол от страна на възрастен;
3.	Неподходящо за сезона облекло;
4.	Облекло, което е мръсно или не добре изпрано (почистено);
5.	Занижена хигиена – мръсни нокти, сплъстена коса;

6.	Уморен, отпаднал външен вид;
7.	Измършавял, изпит вид;
8.	Липса на адекватни медицински грижи.
Поведенчески Индикатор:	
1.	Постоянно непослушно, неподчиняемо дете;
2.	Заспиване по време на занятие;
3.	Краде храна и/или проси храна от непознати;
4.	Често е „отнесено” в мислите си;
5.	Разрушително поведение;
6.	Отпадане от детската градина/училище (без обективни причини).

VIII. Дейности на ниво клас

1. Провеждане часове на класа за обсъждане на проблема домашно насилие

Срок: през годината, класните ръководители, външни специалисти

2. Организиране на срещи с представители на ОДП – ДПС, Комисия по дискриминация, ОЗД в часове на класа

Срок: през годината, педагогическия съветник

3. Участие на ученици от училището в обучения, предлагани от различни организации и институции по темата домашно насилие

Срок: през годината, педагогическия съветник

4. Провеждане на обучения „Връстници обучават връстници“ по темата домашно насилие

Срок: през годината, педагогическия съветник

IX. Дейности на ниво училище

1. Участие на педагогически и непедагогически персонал в обучения, предлагани от различни организации и институции по темата домашно насилие

Срок: през годината, директор

2. Запознаване на педагогическия и непедагогическия персонал с индикаторите за преживяно насилие от дете, видовете насилие и симптомите в следствие на преживяно домашно насилие - психологически последици от насилието върху деца

Срок: през годината, педагогическия съветник

3. Запознаване на учителите с Координационния механизъм за взаимодействие при работа по случаи на деца, жертви на насилие или в риск от насилие и подаване на информация в V РПУ на МВР и Дирекция „Социално подпомагане” – Отдел закрила на детето за всички случаи на деца обект на насилие в семейството и в училище

Срок: октомври, председател на комисията

X. Дейности с родителите

1. Подготовка и разпространение на информационни брошури, книжки, предоставени от организации, институции или изготвени от училището за видовете домашно насилие и последствията от него, къде и защо е важно да се потърси помощ.

Срок: през годината, пед. съветник

2. Поставяне в сайта на училището брошури или дигитални във връзка с превенцията или защитата от домашно насилие.

Срок: през годината, пед. съветник

3. Участие на родители в часове на класа за дискусии и обсъждания с учениците на причините за прояви на насилие и последиците върху личността

Срок: през годината, класните ръководители

4. Запознаване на родителите с Координационния механизъм за взаимодействие при работа по случаи на деца, жертви на насилие или в риск от насилие на първата родителска среща в училище

Срок: м. Октомври на учебната година, кл. ръководители

XI. Партньори

За целите на тази програма ПГИ „Иван Илиев“ ще привлича партньори като неправителствени организации, социални отдели, отдел „Закрила на детето“, местната власт и други.

Програмата обхваща периода на учебна 2017 – 2018 г. като нейното отчитане става ежегодно на заседание на педагогическия съвет.

Тя може да се допълва и актуализира в зависимост от възникналите обстоятелства и постигнатите резултати.